

بي۔ ايس دومي سمسٹر کلاس اُستاد: ڈاکٹر حامد علی بلوچ کورس کوڈ: بي اے ایل: 602

بلوچی توار زانتي

(The Balochi Phonology)

توار زانتي جي ڀي؟

توار زانتيءَ علم، زبان زانتيءَ بهرے که بيداريتي زبانءَ توارانيءَ آئيءَ آباني گيشءَ گيوار ممکن نہ انت، اے ہما علم انت کہ زبانءَ آبانءَ جو انيس رنگےءَ گيشين ايت۔

يک زبانهءَ تها تواراني ر بند، تواراني وانگ، چارءَ تپاس، ءَ تواراني شنگ ءَ ر بندءَ توار زانتي گوش انت۔¹

بلوچی زبانءَ توارءَ توار ر بند:

توار ر بندءَ ردا بلوچی چه انوگيس در ستين نوکين ايراني زباناں جتا انت۔ پر چه که بلوچی ايراني اولي زبان انت کہ آئي کو نهين ايراني توار پهازتگ ءَ پهازتگ انت ءَ هاس جو انا باني توار نے دانتگ انت چوشکه بلوچی ءَ تها آپ اوستا، کو نهين پارسى ءَ پهلوى ءَ هم آپ انت۔² بلوچ گلزمين ءَ هند ءَ سيمسر همکس دراج ءَ پراه انت ءَ بلوچ راج هے سيمسراني سرا، همنچو شنگ ءَ شانگ انت کہ آئيءَ زبانءَ توار ر بند (Phonetical System) ءَ زانگ ءَ جواني ءَ تپاسگ باز مشکل انت۔ اے وهءَ بلوچی ءَ هر لبرے جتا جتا نيس ر بند اں گو شنگ بيت ءَ اے زانگ نہ بيت کہ بندري توار کجام انت۔ رودراتک، روبرکت، زر بار ءَ گور پچان ءَ نند وکين بلوچ وتي جتا نيس توار ر بند اں کار مرزکن انت ءَ هر کس گو شيت کہ جوان ترين توار ر بند ءَ توار هائي نيگ انت۔ مثال ءَ جبر ءَ ر خشان، مکران، کراچي، مري بگشي هند ءَ دگ، سنده، کوہءَ سليمان، اوگانستان ءَ ايران ءَ بلوچ اے گپ ءَ سرانان تپاک انت کہ کجام توار ر بند ءَ ردا بلوچی ر بند ءَ راکيشينگ به

¹ [http:// humanities.uchicago.edu](http://humanities.uchicago.edu)

² Agnes Korn, 2005: Towards A historical Grammar of Balochi, Studies in

Historical Balochi, Phonology and Vocabulary, p-38, Wiesbaden

بیت (standardize) کنگ بہ بیت۔ ہمے گپ ۽ پد امارا سرجمیں گالوارانی توار ۽ توار رہند ۽ گیشینگ ۽ جمد ۽ کن ایں کہ بلوچی ۽ توار چہ یکے دومی ۽ چتور گیش ایتگ آنت۔

"ہ" ۽ توار ۽ گیش ۽ گیوار:

بلوچی زبان ۽ تھا "ہ" ۽ آب رودراتکی گالوار ۽ تھا پہ ۽ توار "aspiration" ۽ کار مرز بیت ۽ اید گہ گالوارانی تھا جتا آبے ۽ ڈوشم ۽ نبشته بیت۔ رودراتکی گالوار ۽ تھا پہ درور ادا لہتیں ہے رنگیں لہز نبشته کنگ بیت ادا "ہ" پہ "aspiration" ۽ توار ۽ کار مرز بنت۔

اولی بزاں سری "ہ":

اولی "ہ" بزاں aspiration ۽ لہتیں مثال چو اے ڈول ۽ آنت۔

رودراتکی گالوار	اید گہ گالوار	معانا	واجہ	،	مالک
بہوتار	بوتار	وازدار،	،		مالک
بہینگ	بینگ	کچک			
پہتار	پتار	پتہ	آرنگ،	ڈرست	کننگ
پہیشی	پیشی	ساری ۽،	مہلتیں،		پیسری
پہولات	پولات	فولاد			
پہرگ	پرگ	بازول،	مرگ	۽	بازول
پہوژ	پوج	فوج			
پہوژی	پوژی	بجار			
تہیلانک	تیلانک	تیلانک دیگ،	یکے ۽ گوں دستاں اٹی دیگ کہ بہ	کپیت	

جنگ	جنگ ³	اوشنگ
چسنگ	چنگ	چیزے ء زنگ
چسنگ	چنگ	رونک، ہلاس بونگ، کارے یلہ دینگ۔
چم	چم	چم
دہریس	دریس	گدے تچ، پوشاک، جڑ
کنگ	کنگ	کارے ء کنگ
گد	گد	کڈیں جاگہ،
کمیٹ	کمیٹ	بڑاں کمیٹ انت
وہش	وہش	شیرکن، تامدار، بروبر

نیامی "ہ"

ادانیا می "ہ" ہم چو جتائیں رنگے ء کار مرزبیت ء بلوچی ء ایدگہ گالوارانی رہندانی ردانہ انت۔ رودراتکی گالوار ء تہاے ہم چو "aspiration" ء توار ء کار مرزبیت کہ بلوچی ء ایدگہ گالوارانی تہانیمست انت۔ چوشکہ مچار۔ مچار، آگہ⁴۔ آگے، آپتھا⁵۔ شر، اے ڈولیں "ہ" بلوچی ء دگہ بچ گالوارانی تہا کار مرزبیت ء نیکہ ایشی ء توار است انت۔

گدی "ہ:"

رودراتکی گالوار ء تہاے "ہ" ہم پہ aspiration ء کار مرزبیت۔ چوشکہ

³۔ جنگ مس روبرکتی گالوار ء تہا پہ اوشنگ ء کار مرزبیت یلے روبرکتی تیوگیں گالوارانی تہا پہ کلگ ء حاترا کار مرزبیت، اگان کسے رودراتکی گالوار ء ستر پدمہ بیت داں فرق کرت نہ کنت کہ جنگ کجام معانہ کار مرزبیت ء انت۔

⁴۔ "آگہ" ء لبر: سنسکرت ء تہا ہم کار مرزبیت یلے ممکن انت کہ بلوچی ء رودراتکی گالوار ء لبر: چو اردو، سرائیکی یاچہ سندھی ء زرتنگ۔

⁵۔ "آپتھا" ء لبر: ہم منی خیال ء رودراتکی بلوچی گالوار ء تہا نوکیں لبرے ء بلوچی ء ستر جمیں گالوارانی تہا س بازار ء نلس مہلوک ء تہا کار مرزبیت۔ چوشکہ، "آچھا تو اے کار کرت، آچھا پیدا کئے"۔ یایک مردے کہ گپ جنت دومی مردم آئی ء جواب ء "آپتھا" شہیت۔ اے گال بلوچی ء چند ء نہ انت بلکہیں بلوچی ء چو اردو ء زرتنگ، ء بوت کنت کہ پاکستان ء جوڑ بونگ ء پد بلوچی ء رودراتکی گالوار ء لبر: زرتنگ۔

رودراتکی گالوار	ایدگہ گالوار
سکھ	سکھ
مچھ	مچھ
بارتہ	بارت
پندہ	پند
رکھ	رکت

ادادگہ گپے زانگ لوٹیت بلوچی ۽ رودراتکی گالوار ۽ ۽ کچھ ۽ بُندی گالوار ۽ نیام ۽ زیاتیں فرق نیست۔ اگاں فرقی است انت گڑا آفرق توار رہند نیگ انت۔ روبرکتی ۽ رودراتکی گالوارانی تہا بازیں جاہاں آبانی توار بدل بیت ۽ ہے حساب ۽ سرجمیں آب ۽ توار رہند ہم ٹگیت۔ اگاں بُندر ۽ بچارے گڑا لہز ۽ بُندر ۽ بُنشت یڈول گندگ ۽ کیت۔ اے گپ زانگ نہ بیت کہ توار رہند ۽ تہا کدی ۽ چونی ۽ بدلی اتلگ۔ اگاں ماہ گوش ایں کہ اے آبانی توار سند ہی، پنجابی، سرائیکی ۽ عربی ۽ چوزورنگ بوتگ انت ۽ ہے زبانان روداتکی گالوار اثر مند کُرتگ داں اے گپ پیک رد بیت۔ پرچہ کہ رودراتکی گالوار ۽ تہا لہتیں انچیں توار داں روچ مروچی است انت کہ آکوہنیں ایرانی زبان بزاں شش ہزار سال کوہنیں توار انت ۽ اے گپ ۽ ثبوت ہم است انت۔ رودراتکی بلوچی گالوار ۽ بازیں توار چو پار تہی، اوستاء سنسکرت ۽ ڈول ۽ انت بلکیں ہم چکٹ ۽ ہم گونگ انت، کہ کس ۽ اے گپ رد نہ کُرتگ۔

رودراتکی بلوچی ۽ تہا "ہ" ۽ توار گیشتر اے گوشنگ بیت کہ اے توار چہ سند ہی ۽ سرائیکی ۽ زورگ بوتگ، بلئے اگاں شر بچارے داں اے گپ پد بیت کہ بلوچی ۽ رودراتکی گالوار اے "ہ" اوستاء سنسکرت کوہنیں فارسی ۽ کُردی ۽ تہا موجود انت۔ اوستاء "تہ" جہ، پہ ۽ گہ "۽ سنسکرت ۽ ہے ڈولیں "ہ" ۽ توار است انت کہ بلوچی ۽ رودراتکی گالوار ۽ تہا داں روچ ۽ مروچی ہے رنگ ۽ موجود انت۔⁶

Peterson, Joseph, H., 1995: The Dictionary of Most Common Avesta words. Muir: Sanskrit-English Dictionary⁶ and Tolman, 2002: A Guide to the Old Persian Inscriptions and Thakston, W.M., Kurmanji Kurdish: Reference with Selected Readings.

کردی ء تہا "ہ" ء توار گوشتگ ء نبشتہ کنگ بیت، چوشکہ کہل (khal=unripe)، پھیلاو (phelav=wave)،
تہن (thin=thirst) ء چہل (chel=pit, well)۔⁷

پہ درور کردی ء دگ لہنتیں لہزاں بچارات کہ ایشانی تہا "ہ" ء چند نبشتہ ہم بیت۔ چوشکہ "ہ دیب، ہ خلاق، ہ مہ ریکا، بہ رگ، بہ رہم م،
بایخ"۔⁸

گٹرا اے گپ ء چہ پڈر بیت کہ بلوچی ء تہا اے "ہ" ء توار سک باز کو ہن انت ء ما اے ہہر ء پک بہ ہیں کہ اے توار سند ہی ء
سرا نیکی ء توار نہ انت، بلکیں چہ ہزاراں سال پیش بلوچی ء گون انت، بوت کنت کہ روبر کتی گالواراں و ہد ء ہمرانی ء اے توار یلہ داتگ،
بلے رودراتکی بلوچی ء انگت داشتگ۔ پر چہ کہ و ہد ء ہمرانی ء ز بانانی لہزوتانز کار انت ء کسان کن انت، بلتے اے گپ سر جم ء گوشتگ نہ بیت
کہ اے "ہ" واقعی ہا "ہ" انت، کہ آسنسکرت ء اوستا ء تہا موجود انت۔ اے بابت ء گیش ء چہ گیش پٹ ء لوٹیت۔

چ < ش:

رودراتکی گالوار کہ چہ قلات ء سیمسراں بندات بیت، چہ سندہ ء بازیں ہند ء دمگاں بگرداں پنجاب ء پدا پنجاب ء بگرداں کوہ
سُلیمان ء ہند ء دمگ ء ہلیت۔ ادار و برکتی کلّیں گالوارانی "چ" رودراتکی گالوار ء تہا "ش" ء بدل بیت۔ چوشکہ

رودراتکی گالوار	روبرکتی گالوار
روش	روچ
شوش	سوچ
مرشی	مرچی، مروچی
ششکان	سچکان
انیشغ	انیچگ
شگ	مچگ

ءوگہ بازیں لہزاست انت کہ آیانی تہا "چ" ء توار "ش" ء بدل بیت۔

Thakston, W.M., Kurmanji Kurdish: Reference with Selected Readings. ⁷
www.fas.harvard.edu. Sorani Kurdish Vocabulary ⁸

ب<و:

رخشان، اوگانستان، ایران، مکران ءُ ترکمانستان ءُ "ب" مس رودراتکی گالوار ءُ تھا "و" ءُ بدل بیت ءُ اے "و" پہک چو سنسکرت ءُ "و" ءُ رنگ ءُ انت۔ سنسکرت ءُ تھا اے "و" ءُ، ءُ رودراتکی گالوار ءُ "و" ءُ توار ءُ تھا بچ ڈولیس فرق نیست۔ ہے "و" ءُ اوستا ءُ پار تھی ءُ تھا ہم مانیت۔ بلتے اے "و" ءُ توار بلوچی ءُ روبرکتی بچ گالوارانی نیست انت۔ سنسکرت ءُ تھا اے "و" اے رنگ ءُ انت "گرو (garv)، واستو (Wāstav)، انوبہو (Anubhav)، و شو (Vishva)، دیو (Dev)، سمبہو (Sambhav)، آسمبہو (Asambhav)، مریتو (Mirittiv)، آہو (Aahav)، ءُ راجیو (Rajiv)۔⁹ اگاں ماجمل ءُ دا تگلیں لبرانی توار رہند ءُ بچا ریں داں اے جوانی ءُ پدربیت کہ رودراتکی بلوچی گالوار گڈی "و" ءُ توار رہند سنسکرت ءُ "و" ءُ ہمد پ انت۔

رودراتکی گالوار	روبرکتی گالوار
حساو	حساب
شراو	شراب
کتاو	کتاب
وہاو	واب
سوز	سبز
لئیو	لئیب
نہوی	نہ بیت
عزاو	عزاب
ثواو	ثواب

جواب	جواو
کبوتر/کپوڈر	کوتر

ءوگہ اے ڈولیس سداں لبرزاست انت کہ آیانی تہا "ب" ءجاہء "و" کئیت انت۔

ش<ژ:

روبرکتی گالوارانی "ش" ءتوار مس رودراتکی گالوارء "ژ" ءبدل بیت۔ چوشکہ گوشت۔ گوژد، گوش۔ گوژ، شہ۔ ژاءدگہ۔ اے "ژ" ء

ج<ژ:

مس رودراتکی گالوارء روبرکتی گالوارانی "ج" ، "ژ" ءبدل بیت۔ رودراتکی گالوارء اے "ژ" ہم چوپار تہی ء "ژ" ء ہمدپ انت۔ اداے گپ پڈر بیت کہ بلوچی رودراتکی گالوارء اے "ژ" بازگوہن انت۔

بانک اگنس کورن وتی پٹ ءپولی نبشتانک ء تہا نبشتہ کنت کہ بلوچی رودراتکی گالوارء "ژ" پیک ءپیک چوپار تہی ء "ژ" ء ڈول

ءانت۔¹⁰

منی خیال ء ہم اے "ژ" ء سندء عمر مزن انت ء بوت کنت کہ اے ایران ء گوہن ء قدیمیں "ژ" بہ بیت۔ بلئے اے گپ ادا ہم زانگ لوٹیت کہ وہدء ہمراہی ء بازیں لبرزاست انت کہ رودراتکی گالوارء تہا بندرء "ج" بوتگ انت بلئے آ "ژ" ء بدل بوتگ انت کہ آیانی عمر سک کسان انت۔

بلئے من اے گپ ء سدک ءو جماں کہ اے توار بزاں "ژ" ء توار چہ سندہی، سرانیکئی ء پنجابی ء نہایتگ پرچہ کہ بلوچی ء "ژ" ء قالب چو سندہی، سرانیکئی ء پنجابی ء ڈول ء نہ انت۔ اداپہ درورما لتیں لبرز نبشتہ کن ایں۔ چوشکہ

رودراتکی گالوار	رودراتکی گالوار
ڈراژ	ڈراژ

Agnes Korn: Bulletin of SOAS, 73, 3,(2010) p-415-436, School of Oriental and African

پونج	پوسوژ
موج	موژ
واجہ، واجگ ¹¹	واژہ
گون گیجگ	گون گیرگ
گیجگ	گیرگ

رکڑ:

روبرکتی گالوارانی "ر" رودراتکی گالوارے "ڑ" تہا بدل بیت کہ پھک ہندوستانی توارے۔ "ڑ" بلوچی بوندری توارانی تہانیت انت بلئے اگاں بلوچی تہا تنگ گڑا آئی بوندرے، سنکین ہند آریائی زبان (Endo-Aryan Languages) آنت۔ اے گپ تینگا پڈر نہ انت کہ بلوچی آے "ڑ" توارچہ ویدی زبان یا سنسکرت آچہ ژرنگ یاچہ نوکیں ہند آریائی زبانوں۔ اگاں شربچارے اے توار اصل آ سنسکرت آ "ڑ" توارے گوں ہمدپ انت۔ منی حیاں آے "ڑ" توار رودراتکی بلوچی گالوارے آچہ سنسکرت آ ژرنگ کہ چندرگپت موریا زمانگ آ بلوچستان ہندوانی یک مزنیں بوندرے بوتگ آگاں شربچارے گڑا بکلانی دومی مستریں مندر (ہنگلاج مندر) بلوچستان آنت، آ زمانگ آ سنسکرت زبان گنگ بوتگ۔ منی حیاں آ بلوچی آ رودراتکی گالوارے آ "ڑ" آچہ سنسکرت آ ژرنگ۔ پرچہ کہ سنسکرت آ تہا آے "ڑ" آے ڈروشم آمانیت۔

رودراتکی گالوار	روبرکتی گالوار
ساڑت	سارت
بڑز	بُرز
زڑتہ	زُرته

11۔ رخشانی گالوار تہا واجہ "ہ" "گ" تہا بدل بیت کہ اے رہبند پہلوی زبان آ ساچشت آ ساخت آدپ وارت، براں پہلوی آ بلوچی آ لوزر ہند پھ گڈی "گ" آ پڈول آنت۔

انس	آرس
سزدار	سردار
گرڈ	گرد
گیٹ	گیرت
لڑغ	لرزگ
تُس	تُس
واٹ	وارت
پڑونغ	پرزونگ
کرزغ	کرزگ

ک<خ:

روبرکتی گالوارانی "ک" مس رودراتکی گالوارے "خ" ءبدل بیت۔ ادا اے گپ زانگ لوٹیت کہ اے "خ" کجام انت؟ عربی نیگ انت؟ کو نہیں پارسى، پہلوی، اوستا یا پار تھی نیگ انت؟ یاچہ اُردو ء زورنگ بوتگ یا بلوچی ء چند نیگ انت کہ وهدء جہل بُر زانی سبب ء گارء بیگواہ بوتگ۔۔۔؟

بوت کنت کہ اے "خ" بلوچی ء کو نہیں "خ" انت، بلئے رودراتکی بلوچی ء تہا باز آنچیں لبرز است انت کہ آیانی تہا "ک" ء آب ء توارپہ زور "خ" ء بدل کنتگ بوتگ ء اے لبرز بلوچی ء روبرکتی گالوارانی تہا "ک" ء توار ء گوشگ بیت ء ہے لبرزانی آب ء توار اوستا، پہلوی، کو نہیں پارسى ء ہم "ک" انت۔¹²

¹² سرجمی ء بچارات، MacKenzie, D.N., 1986: A Concise Pahlavi Dictionary,

Oxford University Press, London.

ادائے گپ پدربیت کہ رودراتکی بلوچی گالوارے تہا بازیں لوزانی ڈروشم بدل بوتگ آنت ءآیاں وتی اصلی ڈروشم یلہ داتگ۔ ادا پہ درور من لہتیں لبرزنبشته کسنگ لوٹاں کہ آیانی تہا توار رہند ءردا لہتیں لبرزانی رنگ ءڈروشم بازکوہن ءقدیم گند رگا گیت ءدگہ بازیں لوزپہ زور "خ" ءتہا آرنگ بوتگ آنت۔

رودراتکی گالوار	رودراتکی گالوار
مکن	مخن
ترہوک	ترہوخ
پکیر	پخیر
نہ کنناں	نہ خناں ¹³
ملائک	ملائخ
آتکہ، اتکہ	آختہ
سیکن	سیخن
ہیک	ہیخ
پنڈوک	پنڈوخ
شریک	شرخ
روک	روخ

¹³۔ رودراتکی گالوارے آگاں "ک" لبرزنیام ءکسیت داں لے "خ" ءتوار ءدنت، چوشکہ "نہ خناں، مخن پخیر" ءدگہ

وخت ¹⁴	وہد
ماٹخان	ماہکان
شلوخ	شلوک
لدووخ	لدووک
گنوخ	گنوک
وروخ	وروک
تاخ	تاک
نوخ	نوک
آروخ	آروک
چنخر	چنکر
لوٹوخ	لوٹوک
نزخ	نزیک
رندوخ	رندوک

تکث:

بلوچی ۽ روبرکتی گالوارانی "ت" مس رودراتکی گالوار ۽ کسانیں گالوارانی (Sub-dialects) تہا "ث" ۽ بدل بیت۔ ادا اے گپ زانگ لوٹیت کہ وہدے کہ ایدگہ کلئیں گالوارانی تہا "ت" گڑارودراتکی گالوار ۽ تہا پرچہ "ث" انت؟ اگاں جوانی ۽ بچارے گڑاے گپ پڈر بیت کہ "ث" توار نہ بندری بلوچی ۽ تہا است انت ۽ نیک ایدگہ بلوچی ۽ ہمسروئیں ایرانی زبانانی چوشنکہ، کوہنیں پارس،

¹⁴۔ بلوچی ۽ رودراتکی گالوار ۽ اگاں "ک" گڑسراں بیت ہم "خ" ۽ توار ۽ ذنت چوشنکہ "شخ، شلوخ، تاخ، آروخ، لوٹوخ ۽ رندوخ" اے رہند چو کردی یامادی زبان ۽ ڈول ۽ انت۔ میدی یا کردی زبان ۽ تہا ہم ہے ڈول ۽ لبر ۽ گڑی "ک" "خ" ۽ تہا بدل بیت، پہ گیشتر معلومات ۽ حاترا بچارات Thakston, W.M., Kurmanji

اوستا، پہلوی، پارسی، تہا است انت۔ بُندرِ اے تواریخی ایرانی تواریخی نہ انت بلکہیں سامی زبانی تواریخی اے تواریخی عربی، عبرانی زبانی تہا است انت، باز جاہاں مس فرانسیسی، انگریزی، تہا ہم است انت۔ اے گپ پہنک، پدرا انت کہ بلوچی، رودرا تکی گالوار اے تواریخی چہ دگہ زباناں، رتگ۔ بوت کنت کہ اے "ث" چہ عربی، پارسی، پدا چہ پارسی، بلوچی، تہا پترتگ۔ پرچہ کہ پارسی گوشوکیں مردماں داں مزنیں و ہدے اے ہند، حکومتی کرتگ، پارسی زبان نہ ایو کا بلوچستان، سرکاری زبان بوتگ بلکہیں سرجمیں ہندوستان، زبان بوتگ۔ ایٹی، چہ ایہد عربی بلوچانی نیکراہی زبان بوتگ۔

منی خیال اے "ث" چہ عربی، پارسی، پدا چہ پارسی، بلوچی، رودرا تکی گالوار، تہا پترتگ، نوں آنچو جاگہ اے کرتگ کہ بلوچی، چند، تواریخی معلوم بیت۔ اگاں ادا ما بچا ریں یک گپے پدربیت کہ بلوچی، ایران، اوگانستان، ترکمانستان، عرب، نکاں، دُنیا، بازیں مکانی، تہا گوشگ بیت، اودا ایدگہ مردم "ث" تواریخی گوشت کن انت، بلوچ، لے گوشت نہ کن انت۔ ادا دگہ گپے ہم زہن، دارگ، لوٹیت کہ ایرانی زبانی تہا یک تواریخی بوتگ کہ "آ" "ت" "ث" نیام، بوتگ، بوت کنت اے تواریخی ہما بہ بیت۔ اگاں مذہبی ردا بچا رے داں اے گپے گیشتر پدربیت کہ بلوچ، روبرکت، جاہ مندریں بلوچ، ہنچو مذہبی نہ انت کہ آیانی گالوار، سرا عربی، "ث" اے اینچو اثر بہ بیت، نہ رودرا تکی گالوار، ہند، دماں اسلام، سنکس محکم، تواریخی انت۔ گٹہ اے گپے چہ پدربیت اے "ث" عربی، "ث" نہ انت بلکہیں ایرانی، بندری "ث" انت، بزاں ہما "ث" انت کہ "ت" "ث" نیام، انت۔¹⁵ اے گپے معانا، لیش انت کہ اے آب، تواریخی بلوچی، بندری تواریخی نہ انت۔ ادا لہتیں درو، بچا رات۔

رودرا تکی گالوار	روبرکتی گالوار
کنیت	کنیت
ملکیت	ملکوت
وٹ	وت
بیٹ	بیت
زیٹ	زیت، زوت ک

کپیت	کفیث
لڑا تگیں	لڑا تگیں
جُرا تگیں	جُرا تگیں
کلیت	کلیث
گوات	گوات

دکڑ:

رودرا تکی گالوار ۽ تہارو برکتی ایدگہ گالوارانی "د" ذ ۽ تہا بدل بیت۔ "ذ" ۽ توار ۽ بابت ۽ بازیں بلوچ ۽ دری زبان زانت گوش آنت کہ اے بندر ۽ بلوچی ۽ اصلی توارے نہ انت ۽ نیکہ کو نہیں ایرنی توارے۔ اے توار بندر ۽ سامی زبانانی (عربی، عبرانی، آرامی، سریانی) توارے کہ سامی زبانانی مردم اے توار ۽ جو انیں ڈولے ۽ گوشت کن آنت ۽ رودرا تکی گالوار ۽ مردم چو سامی مردمانی ڈول ۽ "ذ" ۽ توار ۽ بندر ۽ سر گوشت کن آنت۔

یلنے بازیں کو نہیں ایرانی زبانانی آب رہ بندر ۽ نبشتہ رہ بندر ۽ وانگ ۽ پد من سر پد بوتال کہ اے ڈولیں توار ایرانی زبانانی تہا بوتگ آنت، یلنے رودرا تکی بلوچی ۽ اے توار "ز ۽ ذ" ۽ توار نہ انت بلکیں "ز ۽ ذ" ۽ نیام ۽ دگہ توارے کہ مروچی رودرا تکی بلوچی ۽ تہا است انت۔ ادا لتیں لبرزیہ درو چو اے ڈول ۽ آنت۔

رودرا تکی گالوار	رودرا تکی گالوار
ہمدا	ہمدا، ہمیدا
میدان	میدان
پدی	پہزی
بد	بذ
سوداگر	سوزاگر
حدا	حذا

کدیں	کدیں
پدا	پہذا
گیدی	گیزی
پاد	پہاذ
مراد	مراذ
کید	کیز

گ < غ:

بلوچی ء آپ "گ" بلوچی ء کَلّیں گالوارانی تہا است انت، بلّے بلوچی ء ایدگہ گالوارانی "گ" رودراتکی گالوار ء تہا "غ" ء بدل بیت۔ چوناہا بندری بلوچی ء تہا "گ ء غ" ہر دوکانی توار است انت بلّے و ہدء جہل بُر زانی سبب ء "غ" و تارا "گ" ء تہا بدل کُرتگ۔ بلّے اے گپ زانگ لوٹیت کہ اے "غ" کہ اُردو، پارسی، سندھی، پشتو ء تہا است انت بلّے اے بُندری ایرانی "غ" نہ انت۔ اے "غ" عربی نیگ انت۔ بُندری ایرانی "غ" گ ء غ ء نیام ء دگہ توارے کہ آایو کا پہلوی، کُوہنیں پارسی ء اوستا ء تہا است انت ء ہے "غ" ء توار بلوچی ء ہم بوتگ بلّے بلوچانی لڈء بار ء سبب ء، ء دگہ تو ماں گوں نزدیک بوتگ ء اے توار "گ" ء تہا بدل بوتگ۔ چوناہا بلوچی ء تہا اے و ہدء "گ" ء پنچ تہر انت۔ اولی ہماگ انت کہ ایران ء بُندری زبانی تہا بوتگ، دومی ہما "گ" انت کہ ایرانی سَر جمیں زبانی تہا است انت، سیمی ہماگ انت کہ آ "غ ء گ" ء نیام ء جتا توارے، چارمی ہماگ انت کہ آ بلوچی ء جند نیگ انت، ء پنچمی ہماگ انت کہ آ عربی نیگ انت بلّے مروچی باند بلوچی ء تہاگ ء دروشم ء کار مرز بوتگ ء انت۔¹⁶

بلّے بلوچی ء تہا کہ اے "غ" کہ رودراتکی گالوار ء تہا است انت، اے کُوہنیں ایرانی "غ" نہ انت، نہ ایرانی کُوہنیں "گ" انت ء نیگہ اوستا، کُوہنیں پارسی، ء پہلوی ء "غ" انت۔ اگاں ما بچا ریں کہ بلوچی ء و برکتی ء پہلوی ء تہا "گ" ء آب کار مرز بوتگ انت ء پہلوی ء بلوچی ء ہے لبر ء معانا ہم یک انت بلّے رودراتکی بلوچی ء جتا انت۔ مثال ء جبر ء واجگ ء "گ" بلوچی ایدگہ گالوار ء پہلوی ء یک انت، بلّے رودراتکی گالوار ء تہا "واثرغ" انت۔ پے درور لہتیں لبر اں بچا رات۔

گیمرغ	رودراتلی گالوار	رودراتلی گالوار
		گیمرگ
	گرمگ	گرمغ
	رٹگ	رکغ
	چمگ، چئمگ	چشمغ، چجغ
	سُرمِگ	سُرمِغ
	رٹگ	رختغ ¹⁷
	کندگ	کمندغ
	ریپگ	ریفغ
	پچہ آرنگ	پچارغ
	گون گیجگ	گون گیرغ
	مچگ	تتغ

ادادگہ گپے چارگ ءِ تپاسگی انت کہ رودراتلی بلوچی ءِ تھا کہ ہر جاہ "گ" لبرزء اول سرا پیدا ک انت اداگ اہ بدل نہ بو نگا
انت ءِ سر جمیں بلوچی ءِ گالوارانی تھا یک ڈول انت، بلئے اگاں "گ" لبرزء نیام ءِ گڈ سراں پیدا ک انت گڈا "غ" ءِ بدل بیت ءِ اے رہ بند
ایرانی ہیج زبانی تہا نیست انت ءِ نیکہ بلوچی ءِ بندری رہ بند اے ڈول انت۔

خ<ح:

رودراتلی بلوچی گالوار ءِ تھا "خ" ہمئس کار مرز بیت کہ ہر جاہ "ک" ڈالچار کنگ بیت۔ بلئے آجاہ کہ "خ" کار مرز کنگی انت

17۔ بلوچی ءِ رودراتلی گالوار ءِ گڈی "گ" چو کردی ءِ ڈول ءِ "غ" ءِ تھا بدل بیت ءِ ہر دوزبانی اے ڈولیں لبرزء بند ءِ یڈول ءِ ہمدپ گندگ ءِ کانت۔ چوشمگ "رختغ، چجغ،
گیرغ" ءِ ڈگہ۔

اودا "ح" کار مرزکن آنت۔ بزماں "خ" حء بدل بیت۔ چونابا بلوچیء دیدگہ گالوارانی تھا "خ" سک کم کار مرزبیت۔ یہ درور، حیر محمد، حیر نیار، حذا، ءدگہ۔۔ ہے ڈول ء مکران ء ہم اے نام چو ہے رنگ ء کار مرزبنت، بلینے "خ" کار مرز نہ بیت، اوگانتان ء ترکمانستان ء باز و ہدء پہ "خ" ء "ح" ء "ا" کار مرزکن آنت، چوشکھ "حدا ء ادا"۔ ایران ء تھا ہما بلوچ کہ پارسی گوشو کیں ہنداں نشنگ آنت "خ" کار مرز کن آنت ء ہما بلوچ کہ بلوچ ہنداں جاہ مند آنت "ح" کار مرزکن آنت۔ "خ" ء توار سر جمیں ایرانی زبانانی تھا آست آنت ء ہے توار بلوچی ء رور را تکی گالوار ء تھا آست آنت۔

پ < ف:

بلوچی ء ایدگہ گالوارانی "پ" رور را تکی گالوار ء تھا "ف" ء بدل بیت۔ بلینے اے "ف" ء بابت ء اے گوشگ نہ بیت کہ اے اوستا، پہلوی، کو نہیں پارسی ء کو نہیں ایرانی "ف" آنت۔ ایشی ء سبب ایش آنت کہ برزء نبشنگیں سبحیں زبانانی تھا ء بلوچی ء رور برکتی گالوارانی تھا "پ" ء توار یک آنت ء باز جاہاں لبز ہم یک آنت۔ چوشکھ آپ، آپس ء دگہ، بلینے رور را تکی بلوچی ء تھا اے لبز "آف ء آفس" آنت، بزماں "پ" ء جاہ ء "ف" کار مرز بونگ ء آنت۔

چوشکھ "ف" ہم کو نہیں ایرانی توارے ء ایران ء کو نہیں زبانانی تھا ہم کار مرزبیت۔ اے گپ ء سراپٹ ء پول کننگی آنت۔ رور را تکی بلوچی گالوار ء تھا باز جاہاں "آف ء آو (āv)" ہم گوشنت کہ "ف، و" ء بدل بیت۔ منی حیاں ء اے "ف" چہ نو کیں فارسی ء انگ ء رور را تکی بلوچی ء گالوار ء تھا جاگہ نے کر تک۔¹⁸

توار رہ بند ء رور را تکی بلوچی ء رور را تکی گالوار ء یک درورے بچارات۔

“بیشہ مڑدے۔ ہوانہی زال یکے آٹ۔ زال ء ہپت بچ کشٹی۔ منڈ یکے دی نیستی۔ زال دُعَا کُشہ یا حذا مناں منڈے دے۔ روشے ء پھشہ لوخ ء اندرا کلوے اندرا شیر متیہ ایرانت۔ گوشنتی "یا حذا ہمے رنگے منڈے دے چو کہ ہے شیر آنت" قدرت اللہ روشے ء چک شغنت لیوے۔ شوانگو ژا شذی ء گر تغنت۔ گوشنتش "آئی مار نغنے دے" ماش ء گوشنتہ "لغن نیست آنت، شوا بروانت اندرا کلوے شیر ایرانت شیرے کشت برانت"۔ چک کہ ایذا شغنت مستغانی ور عدا پیش صندوق ء اندرا منڈے ششتو مشتو ایرانت۔ گوانگ جنیش آئی کہ ایذا بگی یں ادی یے ایرانت۔ ماش ء

Kent, Ronald.G., 1950: Old Persian Grammar, Texts and Lexicon, p-25, Thakston, W.M.,: ¹⁸

Kurmanji Kurdish: A Reference with Selected Readings, p-4.

گوشته "شمار ہے رنگے نصیو تہام انت" نیٹ باور کثی چکانی چک۔ شہ اندرا۔ منڈرتی آڑ توٹا ہینتو ایر کثی۔ بیگما مرد آتکہ۔ مردء حال داشی مارا حذا یا منڈے داش۔ اشاں وٹی منڈپالش۔ قدرت اللہ منڈیثہ ڈینرے۔ گہر شہ شہر۔ شفء مردم واڑت۔ آخر بیانا۔ شہرء مردم کل واڑ تغنتی۔ سرا کیغنتی۔ چڑائیں ماٹ و پٹ پتتیں برات گوں ہپت ماڈن ءیک براتے ءچیار ہینگ ءگوں۔¹⁹

بلوچی ءر و برکتی گالوارانی تہارے لبر چوے ڈول نبشتہ بنت۔

بندنی گالوار: بیگ مردے۔ آئی ءزال یکے ات۔ زال ءہپت نچ گٹ اتگ۔ جنک یکے ہم نیست ات۔ زال ءدعا کنگ کہ یاہد امناں یک جسکے بدے۔ یک روچے ءکلی تہا شیر منت راگ ء ایر انت۔ گوشگ ءے "یاہد ہے رنگیں جسکے بدے۔ چو کہ ہے شیر انت۔" قدرت اللہ ءیک روچے چک شنگ انتت لیب ء۔ چہ آنگو وا تراش کت ء اتک انت۔ گوشت اش بلگ مارانا نے بدے۔ مات ء گوشگ ات "نان نیست انت شہا روا تہا کلی ء شیر ایر انت شیراں کشا ت بُورات۔" چک کہ اوداشت انت مستگانی ورگ ءدیت اش کہ جسکے شنگ ء مشنگ ء ایر انت۔ گوانک اش جت کہ ادا اسپتتیں جسکے ایر ات۔ مات (ماس) ء گشت کہ "شمار اے ڈولیں نصیب کجام انت" چکانی (زہگانی) سرا پورا باور ءے کت (کرت) ء تہا شت۔ جنک ءے زرتگ ء اورتگ ٹہینگ ء ایر ءے کنگ (کرتگ)۔ بیگ ء مرد اتنگ (اتگ)۔ مردء حال ءے داگ کہ مارا حذا یا جسکے داگ۔ اشاں وٹی جنک وردینگ۔ قدرت اللہ جنک جن اور ءر سترے بیگ۔ شہر ء شنگ۔ ہر شپ مردمے وار تگ ءے۔ آہر بیان ء شہر ء سجھیں مردم ءے وار تگ انت۔ سرا تگ انت مات ءپت گوں ہپت مادیان ءیک براتے ء چیار کچت ء۔

کچی ء رُخشانی گالوار: بوتگ مردے۔ آئی ءزال یکے ات۔ زال ءہپت نچ گٹ اتگ۔ جنک یکے ہم نیست ات۔ زال ءدعا کنگ (کرت) کہ یاہد امناں یک جسکے بدے۔ یک روچے ءکلی تہا شیر منت راگ ء ایر انت۔ گوشگ ءے "یاہد ہے رنگیں جسکے بدے۔ چو کہ ہے شیر انت۔" قدرت اللہ ءیک روچے چک شنگ انتت لیب ء۔ چہ آنگو

¹⁹ مری، محمود خان، 1971: گیدی سہ ہشتم، تاکدیم 188-189، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ۔

واتر اشکت ۽ آنت۔ گوشت اشکت مارانانے بدئے۔ مات ۽ گوشتنگ آت "نان نیست۔ انت شہا بروات
تہا کلئی ۽ شیر ایرانت شیراں کشرات بُورات۔ "چک کہ اوداشت آنت مسنگانی ورگ ۽ دیت اشکت کہ جسکے
شُشنگ ۽ مُشنگ ۽ ایرانت۔ گوانک اشکت کہ ادا اسپتیں جسکے ایرانت۔ مات (ماس) ۽ گشت کہ "شہار اے ڈولیں
نصیب کجام انت "چکانی (زہگانی) سراپورا باورے کت (کرت) ۽ تہاشت۔ جنک لے زرتگ ۽ آورنگ ٹہسنگ ۽
ایرے کنگ (کرتگ)۔ بیگ ۽ مردانگ (آنگ)۔ مرد ۽ احوال لے دانگ کہ مارا (ہمارا) خدا یا جسکے دانگ۔ اشاں وتی جنک
وردینگ۔ قدرت اللہ ۽ جنک جن اور ۽ رسترے بوتگ۔ شہر ۽ شنگ۔ ہر شپ مردے وارنگ لے۔ آہر بیان ۽ شہر ۽
سجھیں مردم لے وارنگ آنت۔ سرانگ آنت مات ۽ پت (ماس ۽ پت) گوں ہپت مادیان ۽ یک براتے (براسے) ۽
چار کچے۔

بلوچی گالوار ۽ گونہیں ایرانی تواریخی ہدی:

پ < ف:

ایرانی "ف ۽ پ" ۽ گونہیں تواریخی بالکل چو بلوچی تواریخی ڈول ۽ انت۔ اے و ہدی بلوچی ۽ تہا "ف ۽ پ" ہر دوکانی تواریخی آنت۔ چوشکہ
"کپت ۽ کفت"۔ "کپت" روبرکتی سرجمیں گالوارنی تہا آنت ۽ "کفت" روردر آنتی گالوار ۽ تہا آنت۔ بندر اے ہر دو تواریخی
گونہیں ایرانی تواریخی آنت، چوشکہ کہ پار تہی زبان ۽ تہا لے لبر: بلکل چو بلوچی ۽ روردر آنتی گالوار ۽ تواریخی ڈول ۽ "کفت" آنت۔

ح < ح:

اے تواریخی بلوچی ۽ گیشتر گالوارنی تہا خشک آنت، ہے لبر اوستا ۽ تہا خشکہ ۽ پار تہی ۽ تہا ہم خشک آنت۔ ادا "ح" ۽ تواریخی باز گونہیں
آنت ۽ بلوچی ۽ تیوگیں گالوارنی تہا آنت۔

ت < ت:

بلوچی ۽ تہا "ت" ۽ تواریخی گونہیں ایرانی تواریخی کہ وتی جاہ ۽ مانیت ۽ ایران ۽ سرجمیں گونہیں زبانی تہا آنت۔ چوشکہ
"بوت" ۽ "ت" گونہیں تیوگیں ایرانی زبانی تہا آنت ۽ ہے "ت" بلوچی ۽ سجھیں گالوارنی تہا آنت۔ ہے حساب ۽ بلوچی ۽
گڈی "ب" ۽ تواریخی ہم چواید گونہیں ایرانی زبانی تواریخی ڈول ۽ گونہیں آنت ۽ اے "ب" ۽ تواریخی سرجمیں بلوچی گالوارنی تہا آنت ۽ ہم

دُر و شَم انت ءِ اے "ب" گوں اوستا، سنسکرت ءِ کُو نہیں پارسى ءِ یڈول انت، چوشکھ بلوچی ءِ "کب" اوست، کُو نہیں پارسى، سنسکرت ءِ پہلوی ءِ ہم "کب یا خُتب" انت۔

دکد:

چو ایدگہ ایران ءِ کُو نہیں زبانی ڈول ءِ بلوچی ءِ "د" ءِ توار ہم کُو ہن ءِ کلان انت ءِ اے "د" یکیں رَنگ ءِ بلوچی ءِ تیوگیں گالوارانی تھا اوست انت۔ چوشکھ اشد ءِ توار رَہ بند ءِ لبر زَہ بند ہر دو مس اوستا ءِ کُو نہیں پارسى ءِ چو بلوچی ءِ ڈول ءِ ہمد پ ءِ ہمرنگ انت۔ "کدی، سنگ ءِ آدینک" ءِ "د" ءِ توار ہم مس اوستا، کُو نہیں پارسى ءِ پہلوی ءِ یڈول انت ءِ بلوچی ءِ کلّیں گالوارانی تھا یڈول مان انت۔

ف < پ:

بلوچی ءِ رودر اتکی گالوار ءِ "ف" گوں اوستا ءِ کُو نہیں پارسى ءِ "ف" ءِ دَپ وارت۔ چوشکھ اوستا ءِ کُو نہیں پارسى ءِ "کوفہ یا کوگ" بلوچی ءِ رودر اتکی گالوار ءِ ہم "کوگ" انت ءِ بلوچی ءِ ایدگہ گالوانی تھا "کوگ" انت۔ اے لبر پار تہی زبان ءِ تھا ہم "کوگ" انت۔ ادا اے گپ پد بیت کہ بلوچی ءِ رودر اتکی گالوار ءِ تیو کُو نہیں ایرانی "ف" ءِ توار دشتنگ بلے ایدگاں گالواراں "پ" ءِ تھا بدل کر تگ۔ ہے حساب ءِ "ناگ" بلکل بلوچی، کُو نہیں پارسى، اوستا، پار تہی ءِ کردی ءِ تھا یڈول انت۔

پ < ک:

بلوچی ءِ بازیں گالوارانی تھا کُو نہیں ایرانی توار "پ" مانیت۔ بلے بلوچی ءِ رودر اتکی گالوار ءِ تھا "پ"، "ث" ءِ تھا بدل بیت۔ چوشکھ "پتن" ءِ لبر "پتن یا پتن"۔ ہے ڈول ءِ اوستا تھا چو "ت"، "تہ" ءِ توار ءِ ڈول ءِ بیت۔ اے کُو نہیں ایرانی توار اے کہ بُندر "ت" ءِ "ث" ءِ نیام ءِ جتائیں توار اے ءِ پپریشی جتائیں آ بے اوستا ءِ کُو نہیں پارسى، پار تہی ءِ سنسکرت ءِ کار مرزیت۔ بلوچی زبان ءِ لبر "میتگ" اوستا ءِ تھا "مید ہنہ یا میتنہ" انت کہ بُندر اے "ث" ءِ توار نہ انت۔

چ < ج:

بلوچی ءِ کُو نہیں ایرانی "چ" ءِ توار یڈول انت ءِ بلوچی ءِ اے کُو نہیں توار بر جاداشتنگ۔ چوشکھ کہ بلوچی ءِ "چرگ" اوستا، کُو نہیں پارسى ءِ پار تہی ءِ تھا "چر" انت ءِ پہلوی ءِ تھا "چرگ" انت۔ ہے حساب ءِ بلوچی ءِ "چنگ" اوستا ءِ تھا "چنو" انت۔ بلوچی ءِ "کچین" اوستا ءِ "وچین" انت۔ "سوچن ءِ روچ" بلوچی، اوستا، کُو نہیں پارسى، پہلوی ءِ سنسکرت ءِ یڈول انت۔ بلوچی، اوستا، سنسکرت ءِ

کو نہیں پارسیء "ج" مس پار تہی زبانء تھا "ژ"ء بدل بیت۔ بلئے ہے "ژ"ء توار مس بلوچیء و روبر کتی گالوارء بلکل ہے ڈروشمء مانیتء ایدگہ گالوارانی تھا "ج" انت کہ گوں اوستا، کو نہیں پارسی، کردیء پہلویء ہمدپء یڈول آنت۔

ج<ج:

اوستا، بلوچیء کو نہیں پارسیء تھا "ج"ء توار یک حسابء کار مرز بیت۔ چوشکھ "جن، جنگ، دراج یا دراجہ، بوج بزبان بوجگ"۔ پار تہیء تھا لبرز "بوج" بوژء تھا بدل بیت کہ گوں بلوچیء و رودر آتکی گالوارء ڈپ وارتء توار رہندء حسابء ہم یک آنت۔ بلوچیء و اوستاء توار رہندء و ردا ہر دو کانی تھا "س"ء توار یکڈولء ہمدپ آنت۔ چوشکھ بلوچیء و "سوچ" اوستاء "سوچ یا سوچہ" آنت۔ بلوچیء و "آسن" اوستا: آسنہ، پار تہی: آسن، بلوچیء و روپاسک، پار تہی: روپاس، سنسکرت: لوپاسہ۔ بلوچی: پس، سنسکرت: پسو، اوستا: پسو، پار تہی: پس۔ ادا پار تہیء لبرز گوں بلوچیء و لبرز رہندء حسابء یڈولء ہم قالب آنت۔ بلوچیء و "گس" اوستاء تھا "وس" آنت۔ بلوچی: سد یا سدگ، اوستا: سد، سنسکرت: چمد، سدہ، بلوچی: تس یا تسگ، پار تہی: تسگ، اوستا: توسہ، توسی، توشی، بلوچی: وپس، اوستا: خو پسء سنسکرتء سو پس آنت۔ بزبان، اوستا، سنسکرت، کو نہیں پارسیء کردیء پار تہیء تھا "س" توار یکوڑء یک ڈول آنت بلئے بلوچیء و سر جمیں گالوارانی تھا لے توار گوں اوستاء توارء توار رہنداں ہمدپ آنت۔²⁰

بلوچیء و تہا دو ڈروشمی یا سے ڈروشمی لبرز

(Dimorphism and Tri-morphism of words in Balochi)

بلوچی زبانء تھا توار رہندء حسابء لبرزان بازیں ڈروشمء نبشتہ کنگ بو نگ آنت۔ تناو ہدے کہ یک لبرزانء نبشتہ کنگ نہ بیت زبانء نبشتہ رہند دیمانہ روت۔ بلوچی زبانء تھا لبرزانی نبشتہ کنگ و مستریں جیڑہ توار رہند نیگ آنت کہ ہے یکیں لبرزء جتائیں گالوارانی تھا جتائیں رنگء گوش آنتء جتائیں رنگء نبشتہ کن آنت۔

دو ڈروشمی یا سے ڈروشمی لبرز Dimorphism or Trimorphism:

بلوچی زبانء تھا بازیں لبرزانء و رخشان، مکرانء مکرانء تہا دو ویاسے ڈروشم کُشک بنت و روبر کتی گالوارء تھا ہم لبرزانی گوئشگء تھا فرقء تپاوت آست آنت۔ لبرزانی گوش رہندء جتائیں گالوارانی سببء بلوچی لبرزانء ہر مردے وتی وڑا نبشتہ کنت۔ بندن، کچ، خاران،

Agnes Korn, 2005: Towards A Historical Grammar of Balochi, Studies in Balochi Historical ²⁰

Phonology and Vocabulary, p-77-95, Wiesbaden.

بلوچی ۽ تہاٹ، رُءُ ڈ بلوچی ۽ تہا کُو ہن آنت ۽ نہ ایوکا پاکستان ۽ بلوچی ۽ تہا است انت بلکیں ہر ملک ۽ کہ بلوچی گوئنگ بیت اود ۽ بلوچی تہا ہم است انت۔ بلئے بلوچی ۽ تہا "نر" براں (ن ۽ ر) ۽ ہواریں توار باز نوک انت ۽ اے توار بلوچی دگہ ہج گالوار ۽ تہا نیست انت۔ اگاں ماہہ گوئیں کہ اے توار چہ سنسکرت ۽ انگل، اے گپ رد و نہ انت بلئے چوشکہ اگاں ماہچاریں گڑا اے گپ پد بہت کہ بلوچی ۽ رودرا تکی گالوار ۽ پاکستان ۽ جوڑ بوئنگ ۽ پیش اے توار نہ بوئنگ ۽ اگاں اے توار انگل گڑا پاکستان ۽ جوڑ بوئنگ ۽ رند انگل۔ براں و ہدے کہ سندھ، پنجاب، سرحد ۽ بلوچستان ۽ سیمسر کہ گیشینگ بنت گڑا بلوچانی مز میں کسا سے سندھ، پنجاب ۽ تہا ہوار تربیت پد اچوشکہ کہ نیادی ۽ زبان سرائیکی ۽ سندھی بنت، پمشکہ بلوچی چہ ہے زبانی تواراں سان زوریت۔

اے بابت ۽ بازیں زبازانتاں مز میں پٹ ۽ پو لے ۽ پد نبشتہ کر تگ۔ اے توار پمکیں ہندوستانی توار انت کہ بلوچی زبان ۽ رُرتگ انت ۽ ایشانی کار مرز کنگ ۽ باکے ہم نیست۔ پرچہ کہ زبان ۽ زبان ۽ توارانی تہا بدلی آگ الی گپ ایت ۽ دُنیاء اید کہ زباناں ہم دگہ زبانی توار رُرتگ انت۔ دُنیاء تہا مز میں زبان چوشکہ انگریزی، جرمن، فرانسیسی، عربی، اطالوی ۽ ہسپانوی زباناں بازیں لہر چہ دگہ زباناں رُرتگ انت ۽ اگاں بلوچی ۽ تہا اے ڈولیں توارے انگل گڈا ہج باکے نیست ۽ اے بلوچی ۽ شررنگی ۽ وش رنگی انت کہ بلوچی ۽ دومی زبانی لہران ۽ وتی تہا انچو جاگہ داتگ کہ کس لے زانت ہم نہ کنت۔ مردم انچو ماریت کہ بلوچی ۽ جند ۽ لہر انت، بلئے دومی زبانی تہا چوش نہ انت، مثال ۽ جبر ۽ فارسی بلوچی ۽ خاندان ۽ زبان انت بلئے فارسی ۽ تہا فرانسیسی ۽ عربی لہر ذرا ۽ ظاہر انت۔ فارسیانی جند وتی جاہ ۽ بلئے ہم کہ فارسی گوئو کیں مردم نہ انت آہم زان انت کہ اے ذری لہر انت فارسی ۽ نہ انت۔

بلوچی گالوارنی تہا کُشابانی گیش ۽ گوار:

بلوچی نبشتہ رہند ۽ تہا کُشابانی گیشوارگ بازیں جمد ۽ کوشش کنگ بوئنگ انت۔ بلئے لتیں جاہاں کہ کُشاب وانوک ۽ نبشتہ کنوکاں ۽ مان گیشیں انت اودا لجمیں ڈولے ۽ گیشینگ نہ بوئنگ انت ۽ داں روچ ۽ مروچی بلوچی ۽ نبشتہ کار ۽ ندکار سربرا انت ۽ نہ زان انت کہ کجام ۽ کئی نبشتہ رہند ۽ کار مرز بکن انت۔

ماراچارگ لوٹیت کہ چو اید کہ زبانی ڈول ۽ بلوچی ۽ ہم سری، نیامی ۽ گڈی کُشاب است انت کہ تنگا آیان ۽ گیشوارگ نہ بوئنگ براں کُشاب (vowel) ۽ جتا جتا میں تواراں ۽ یکیں ڈول ۽ نبشتہ کنگ بوئنگ ۽ انت۔

ی، ی، یے، یے، یے گیشوارگ:

1- ی:

اے و ہدے بلوچی نبشتہ رہندے تہا کیس "ی" پہ سری، نیامی گڈی کشابء کار مرز بونگ ء انت کہ نبشتہ کنوک ء وانوک ء مان ہڑینیت۔ چوشک، "بیر، بیر، بیر"۔ ادا سیں لوزانی تہا کشاب یڈول نبشتہ بونگ انت ء زانگ نہ بیت کہ اے سیں لوزانی نیام ء فرق چے انت۔ بندر ء اے "ی" گڈی کشاب یا مصوتہ "phoneme" لے گوشگ بوت کنت، چوشک، منی، تی، مردمانی ء دگہ۔۔ پمشکا اے کیس "ی" پہ سے ء چار جاہء کار مرز بوت نہ کنت ء مارا جتائیں "آب" پہ کشاباں جوڑ کنگ کپیت۔ انچو کہ من مثال دانگ ات کہ "بیر، بیر ء بیر" ء نیام ء سے جتائیں کشابانی توار انت۔ بیر (bayr) بزاں کنر، بیر (bēr) بزاں بدیں بدل، ء بیر (bīr) بزاں ("گروک" دانکہ جمہر ء انت آئی ء گروک گوش انت، بلئے و ہدے کہ زمین ء کپیت "نپت" لے گوش انت، ہے نپت کہ زمین ء ایر روت "بیر" لے گوش انت)۔²⁴

اے کشاب نیامچی کشابے کہ پہ ایسی جتائیں آ بے بلد انت کار مرز بہ بیت۔ بندر اے "ی" کہ نیام ء کئیت اے دو کشاب ء توار ء دنت چوشک "سیر، حیر، پیر، غیر، ء دگہ۔ بلد انت پہ ایسی "ئی" گیشینگ بہ بیت، چوشک "سیر، حیر، پیر، غیر، ء دگہ۔ ادا اے توار گیشتر راست بوت کنت ء دو توار ی کشاب ہم گیش انت کنت۔ اگاں نہ گڈا کس نیام ء کشاب ء تہا فرق کرت نہ کنت۔

2- ی:

اے یک جتائیں آ بے ء پہ میانچی کشاب ء کار مرز بیت ء ایسی ء توار چو اے ڈول ء بیت، "شیر، پیر، تیر، میر، بیر، ہیر، دیر" ء دگہ۔۔ ادا اے گپ الم بیت کہ اے نیامچی توار ء اے ڈول ء (ی) نبشتہ کنگ بہ بیت۔
پہ درور، بچارات۔

3- کشاب "ی" ء توار:

²⁴۔ سید ہاشمی، 2000: سید گنج، تاکدیم 162، سید ہاشمی اکیڈمی، لیاری کراچی۔

اے آب ء کشتاب ہم لبرزء نیام ء کار مرزبیت کہ ایشی ء اصل توار چو بلوچی ء "ے" توار ء ڈول ء انت۔ چوشنکہ میر، سیر، چیر، کلیر، دیر ء دگہ۔ بُندر اے ڈرا جیں کشتابی توارے ء ہر وہد لبرزء نیام ء کنیت۔ اگاں اے کشتاب ء جیڑہ گیش ء گیوار کنگ بہ بیت داں ہزارانی حساب ء بلوچی ء ہے توار ء لبرز گیش انت کن انت۔

کشتاب "ویاؤ" ء توار :

دگہ لتیں کشتابی توار انت کہ آیان ء جوانیں ڈولے ء رد ء بند دینگ نہ بوتگ، مثال ء جبر ء بلوچی نبشتہ رہ بند ء تھا "و" دو تہر ء نبشتہ بوتگ ء انت یلے "و" جتاکیں جاہاں پہ جتاکیں تواراں کار مرزبیت۔ پمشکا چو ایدگہ زبانی ڈول ء جتاکیں رنگاں کار مرز بہ بیت۔ دُنیاء گیشتر زبانی تھا تواراں ء اولی، نیامجی ء گڈی توار رہ بندانی ردا گیشینگ بوتگ ء بلوچی ء تھا اے چیز وانوک ء نبشتہ کنوکاں ء مان گیشینگ ء انت۔ مثال ء جبر ء، "کور، کور ء کور" سے نیں لبرزانی تھا "و" یڈول نبشتہ بوتگ انت ء اے سیں لبرزانی نیام ء بچ ڈولیں فرق گند رگانیاگ ء انت۔ نیام ء "و" توار گیشینگ لوٹیت ء اے ہم گیشینگ لوٹیت کہ اے "و" ء توار کجام "و" ایگ انت۔ مثال ء جبر ء اے لبرز کور (kaur) انت؟ کور (kor) انت؟، کور (kōr) انت یا کور (kūr) انت؟ بلد انت اے لبرز چو نبشتہ بہ بنت کور (kaur)، کور (kor)۔

گرداں پہ (oo) ء توار ء (وو) کار مرز کُرتگ، چوشنکہ پہ دُور، سور، نور ء حور ء "دوور، سوور، نور ء حور" نبشتہ کن انت۔ اے وڈ کہ ما نبشتہ کنگ ء ایں اے توار رہ بند عربی میگ انت ء ایشر اُردو، فارسی، سندھی ء پنجابی ء زُر تگ کہ اے زبانی تب ء گوں میل نہ وارت۔ اگاں پہ اے ڈولیں تواراں "وو" کار مرز بہ بیت گستر انت۔²⁵

²⁵ - پہ دور بچارات سورانی کُردش گرائمر Kurdish: A Reference with Selected Readings